

Léčba je buď přínosem, protože léčí symptomy, anebo je neléčí, a proto takový postup nelze nazvat léčbou, ale jen medicínskou marností. Autor proto navrhuje nahrazení termínu marná léčba termínem medicínsky marný postup. Dále bylo zjištěno, že existuje významný rozdíl mezi usmrcením a ponecháním zemřít, proto postupy paliativní péče s eutanazií ztotožňovat nelze. Publikace zároveň opouští termín asistovaná sebevražda jako další nonsens, neboť existuje rozdíl mezi vraždou a usmrcením sama sebe, a navrhuje užívat termín asistované sebeusmrcení. Konečně autor nabízí také definici pojmu eutanazie jako dobrovolné vyžádané smrti způsobené lékařem na trvalou žádost pacienta.

Publikace *Co je eutanazie* přináší objektivizující pohled na problematiku eutanazie, přičemž neustále usiluje o neutrální stanovisko. Autor, aniž by zaujímal určitý postoj pro zavedení eutanazie, apeluje na přesnější legislativní vymezení, které dovolí předcházet nedůstojným situacím nebo nezákonným jednáním stejně jako neoprávněným trestním stíháním. Kniha opakovaně zdůrazňuje, že bez příslušné definice nelze přistoupit k žádné diskusi či regulaci, neboť pod pojem eutanazie může být zařazena široká škála medicínských postupů, které jsou běžně přítomné v rozhodování na konci života.

Sám autor připouští limity svého cíle sjednotit definice problematiky, neboť jeho součástí je nutnost se všeobecně shodnout a používat termíny homogenně. Takový výsledek považuje za téměř nemožný, neboť by jím došlo k umenšení mediální přitažlivosti jednoho z obzvláště kontroverzních témat, které se zpravidla vyznačuje velmi spektakulárními příběhy. Na druhou stranu lze usilovat alespoň o vymezení termínu v odborném kontextu, a to především s ohledem na vytvoření právního rámce odpovídajícího závažnosti tématu.

Ačkoli se představovaná publikace zaměřuje především na medicínský a společenský kontext eutanazie, má svůj neoddiskutovatelný přínos také na poli práva. Přehledné sémantické zpracování pojmu eutanazie, stejně jako rozebrání jednotlivých typů eutanazie a kritické rozebrání souvisejících pojmů, představuje významný přínos do diskuse o regulaci a uchopení poslední etapy lidského života. Na počátku každé relevantní diskuse o lidských právech i smysluplného legislativního procesu musí dojít k vyjasnění základních pojmů. A právě v této oblasti je publikace *J. Kuřete* jednoznačným přínosem.

Martina Baráková*

Levitsky Steven – Ziblatt Daniel. *How Democracies Die*. Penguin Random House, 2018, 312 s.

Mrazení či nemožnost usnout v důsledku přečteného si obvykle spojujeme s literaturou krásnou, případně s některými tituly literatury faktu. Holocaust by toho mohl být příkladem. Někdy se to však může přihodit i titulu společenskovědnímu. Alespoň taková je má zkušenost s knihou harvardských profesorů S. Levitskyho a D. Ziblatta *How Democracies Die*, s podtitulem *What History Reveals about Our Future*.

* Mgr. Martina Baráková, doktorandka katedry Ústavního práva a politologie na Právnické fakultě Masarykovy univerzity.
E-mail: marti.barakova@gmail.com.

Oba autoři jsou profesory „*of Government*“, tedy oboru u nás neexistujícího, v anglosaském světě však značně rozšířeného. V našem prostředí bychom jej museli skládat z kusů institucionální a komparativní politologie, organického ústavního práva, státovědy, kterou zase nenajdeme v anglosaských zemích, a možná i historie, politické teorie, politické sociologie a politické psychologie. To vše dohromady umožňuje chápat nikoliv to, co je stát, protože o esenci tu nejde, nýbrž to, jak se vyjevuje a projevuje: v jakých strukturách, k jakým účelům a s jakým personálním substrátem. Takové chápání autoři předvádějí měrou vrchovatou, a to v dynamické perspektivě změn akcelerovaných, nikoliv však způsobených zvolením *D. Trumpa* americkým prezidentem.

Východisko jejich zájmu je podobné jako u *F. Zakarii* ve slavném článku o vzestupu neliberální demokracie, který se stal základem jeho ještě slavnější knihy, v češtině vyšlé pod názvem *Budoucnost svobody*: rozhlížíme se po světě a vidíme rozostření typů politických systémů a režimů – zmizel sice sovětský blok, ubylo vojenských převratů, přibýlo voleb, ale přitom se nezdá, že by liberální demokracie s úctou k lidským právům, dělbě moci a vládě práva byla na vítězném pochodu světem, a to zdaleka ne jen kvůli tradičním monarchiím či různým teokraciím. Pozorujeme tak sice leckde demokracie, avšak tak nějak nedokonalé, ne-li defektní.

Oproti *Zakariovi* je tu ovšem jeden zásadní posun: zatímco on se před dvaceti lety díval na zbytek světa z perspektivy konsolidovaného Západu, *Levitsky* a *Zibblatt* popisují, jak se jádro tohoto Západu, Spojené státy americké, otřásají a v nemálo ohledech připodobňují konfrontačním a polarizovaným poměrům Latinské Ameriky. Země Latinské Ameriky se dlouhodobě inspirovaly americkou Ústavou, nebyly však s to převzít její politickou kulturu, protože vykazovaly značnou nestabilitu (nejen kvůli tomu); nyní se zdá, že si USA vypůjčují politickou kulturu od nich. A autoři hledají opověď na otázku: Proč a jak se to děje?

Ochromení českého čtenáře neplyne jen z depresivní působivosti textu psaného přístupnou angličtinou, respektive z toho, jak se během několika desetiletí k horšímu proměnilo fungování fenomenálního ústavního systému, jehož úspěšnost byla nicméně založena více na prostředí, v němž působí Ústava, než na ní samotné, jak si povšiml mj. *G. Sartori*. Dáno je spíše tím, na kolika místech vidíme podobnost s českými realitami. Na rozdíl od knihy *J.-W. Müllera* o populismu, na jejíchž stránkách se nejednou objevuje jméno *A. Babiše*, je tu přitom ČR zmíněna jen jednou, a to v pozitivní souvislosti: během roku 2017 zůstává její demokracie nedotčena. Jenže, mluví-li se v knize o podrývání ústavy, upírání legitimacy oponentům, útocích na bezpečnostní služby, soudce a média s tím, že demagog zbavující demokracii obsahu potřebuje rozdělit společnost a vytvořit klima paniky, nepřátelství a vzájemné nedůvěry, neboť jen v něm se mu daří, nelze se ubránit dojmu, že řeč není jen o západní polokouli.

Knihy je rozčleněna na úvod a devět kapitol. Sleduje nicméně jedinou základní linku, takže o kapitolách není nutné pojednávat samostatně. V úvodu autoři vysvětlují, že jejich hlavní motivací k napsání knihy bylo dlouholeté studium úpadku demokracie v meziválečné Evropě a poválečné Latinské Americe. Po nástupu *D. Trumpa* se zmnožily jevy, které ve studovaných zemích ohlašovaly pád demokracie (v knize jsou tabulky klíčových faktorů autoritářského chování). Otázkou je, zda je v USA čeho se obávat. Rozlišit se dají nejméně tři scénáře: silový zásah proti demokracii zvnějšku, typově vojenský puč, razantní útok zevnitř, ze strany volených vůdců, anebo pomalá subverze, kdy u žádného kroku nelze říci, že je tím rozhodujícím, ale ve výsledku je zřejmé, že po substantivní demokracii je veta. Nebyla zrušena ústava, konají se volby, instituce fungují, ale podstata se změnila, vládnou volení autokraté.

Právě poslednímu scénáři je věnována největší pozornost na příkladech Venezuely (*H. Chávez*) nebo Peru (*A. Fujimori*), protože právě tento scénář vzbuzuje v autorech neklid stran toho, nakolik je americký systém (ne)zranitelný. Ústava se totiž sama neochrání, musí být chráněna politickými stranami a organizovanými občany, také však nepsanými demokratickými normami (co se /ne/dělá, aby demokracie úspěšně trvala). A v této sféře autoři vidí v americké politice zásadní změny.

Od počátku 19. století fungoval americký ústavní systém díky dvojici základních norm: vzájemné toleranci a omezení institucí a jejich představitelů. V praxi to znamenalo jednak to, že se politické strany vzájemně uznávají jako legitimní oponenti, jednak jejich odolnost vůči pokušení využít momentální kontroly určitých institucí k maximalizaci stranických výhod. Obojí se mění od konce 70. let 20. století díky vnitřnímu vývoji republikánské strany, která se ideologizovala a začala vnímat demokraty jako nepřátele. Klíčovou roli v tom sehrál *N. Gingrich*, shodou okolností intelektuál, profesor historie. Proti doširoka rozkročené Demokratické straně mělo zapůsobit její líčení jako málo americké, ba zrádcovské. A zapůsobilo.

Jinou výtkou proti Republikánské straně je to, že nadměrně demokratizovala výběr svých kandidátů, což eliminovalo kontrolu tradičně vykonávanou stranickými vůdci. Nejde totiž o to, že by se v USA o prezidentský úřad v minulosti neucházeli populisté různého druhu, hlavní politické strany je však nikdy nenominovaly v obavě o zachování pravidel hry; extremisty izolovaly – podobné příklady delegitimizace extremistů izolací jsou vyhledávány i v evropské minulosti a současnosti. *Trump* je tak první outsider, který uspěl. Bez adekvátní politické socializace, respektive bez přípravy na převzetí nejvyšší veřejné funkce výkonem nějaké funkce v minulosti. Politická socializace přitom byla přes dvě stě let stěžejní funkcí politických stran jako strážců demokracie a dveřníků demokratického politického procesu.

U demokratů žádná „vina“ spatřována není, takže v tomto ohledu je třeba jisté obezřetnosti k nakládání autorů s třískou a kládou v tom či onom oku: jako harvardští profesori budou mít patrně blízko spíše k demokratům. Místo „viny“ snad však připouštějí určitou roli Demokratické strany v tom, že se stala stranou menšin, což většinu bílých mužů žene k republikánům, a to i tam, kde byli původně demokraty (Jih). Vyhranění obou politických stran je systémově nebezpečné proto, že se začaly odlišovat na etnické a náboženské bázi, jež odkazuje k nevyjednatelným identitám namísto vyjednatelných zájmů. Pak je ovšem kompromis sprostým slovem, ne-li zradou.

Detailně je napříč státy zkoumáno, jak se vládci sunoucí se k autoritářství zbavují kontroly (napadání médií, zastrašování a uplácení opozice, obsazování nezávislých institucí svými lidmi, očerňování elit, strašení teroristy či jiným nebezpečím), případně zesilují svou podporu manipulativními volebními reformami. Příkladem jsou uměle udržované bílé většiny na americkém Jihu („neutrální“ censy gramotnosti vylučující Afroameričany), připomenuto je i *Orbánovo* Maďarsko. Významné místo patří opouštění ustálené interpretace ústavy a dovolávání se izolovaného textu bez ohledu na jeho účel. Otvírá se prostor pro „ústavní šachmat“, který může až vybízet k řešení mimoústavními prostředky.

Pokud jde o USA, jsou za klíčové faktory budoucího vývoje označeny: chování republikánských vůdců, stav veřejného mínění a možná krize, jež obvykle zvětšuje prostor pro exekutivu. Netečnost veřejného mínění, respektive jeho vysoká podpora, umožňuje prezidentu *Trumpovi* porušovat nejrůznější nepsaná pravidla, což je spojeno s rizikem nevratnosti. Bude se chtít nástupce omezovat, když to jeho voliči neocení? Beztrestné porušení jednoho pravidla navíc láká k porušení dalšího. A to je problém už proto, že formální

instituce jsou spojeny se sdíleným srozuměním, co je náležité chování – rozklad srozumění se nemůže nedotknout institucí. Autoři se také domnívají, že vysoká podpora prezidenta povede k větší zdrženlivosti soudců, čímž se oslabuje další kontrolní prvek. Vše dozajista nemusí dopadnout špatně, pravděpodobnost návratu ke kánonu tak dlouho určujícím fungování amerického ústavního a politického systému ovšem není úplně velká. Nejdůležitější je překonat rozdělení společnosti tím, že demokraté nabídnou program i pro chudé bílé Američany.

Kniha je to silná, byť možná maličko nevyvážená ve vnímání toho, kdo za co v USA může. Velmi přesvědčivě však ukazuje význam dělby moci a její provázání s typem a povahou politického stranictví, propojení práva se sociálními konvencemi nebo zásadní roli soudců, kteří tu však nejsou od toho, aby zachránili demokracii, aniž by se v její záchraně angažovali rovněž občané. Stejně tak je však sporné, že by demokracii zachránili jednotliví občané bez opory v institucionálním systému. Je to zkrátka všechno složitě, naděje však existuje vždy.

Jan Kysela*

* Prof. JUDr. Jan Kysela, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy a Kancelář Senátu. E-mail: kyselaj@prf.cuni.cz.